

Universiteit
Leiden
The Netherlands

Book review

Porck, M.H.

Citation

Porck, M. H. (2007). Book review. *Noordbrabants Historisch Jaarboek*, 24, 227-230. Retrieved from <https://hdl.handle.net/1887/20963>

Version: Not Applicable (or Unknown)
License: [Leiden University Non-exclusive license](#)
Downloaded from: <https://hdl.handle.net/1887/20963>

Note: To cite this publication please use the final published version (if applicable).

Jaap Tigelaar, *Brabants historie ontvouwd. Die alder excellenste cronyke van Brabant en het Brabantse geschiedbeeld anno 1500*. Middeleeuwse Studies en Bronnen 98 (Hilversum: Verloren, 2006) 232 pp., ill., cd-rom, uitgouwblad, ISBN 90-6550-938-0.

In 2006 promoveerde Jaap Tigelaar op het proefschrift *Brabantse historie ontvouwd*, een studie naar *Die alder excellenste cronyke van Brabant* (1498), de eerste gedrukte, volkstalige kroniek die de geschiedenis van Brabant behandelt. De drukker van deze kroniek, Roland van den Dorpe, leverde een werk af dat met recht 'alder excellenste' genoemd mag worden: het behoort tot de rijkst geïllustreerde incunabelen uit de Lage Landen en bevat bovendien een groot uitgouwblad, een unicum in de vroege boekgeschiedenis. De *cronyke* kende verschillende herdrukken en een wijde verspreiding; exemplaren vonden hun weg naar kloosters, stadhuisen en privébezitters, onder wie keizer Maximiliaan I van Oostenrijk. De *cronyke* was zeer invloedrijk en bepaalde volgens Tigelaar het geschiedbeeld van de Brabantse historiografie aan het begin van de zestiende eeuw. Hoewel deze kroniek al vele jaren bekendheid geniet onder bibliografen en historici, zijn de tekst en de daarvoor verantwoordelijke auteur, de anonieme *compositoer*, nauwelijks onderzocht. Tigelaar tracht hierin verandering te brengen met zijn goed en stijlvol geschreven studie, die de lezer laat kennismaken met deze kroniek en een aantal hoofdthema's van de Brabantse historiografie aan het eind van de middeleeuwen. Bovendien is een cd-rom toegevoegd met een eerste transcriptie van *Die alder excellenste cronyke van Brabant*, waardoor deze tekst eindelijk toegankelijk wordt voor onderzoekers en geïnteresseerden.

De *cronyke* bestaat uit twee delen. Het eerste deel betreft een geografisch exposé over het gebied Brabant en wordt gevolgd door een karakterschets van de Brabantse dynastie en haar onderdanen. Dit deel wordt afgesloten met de levensbeschrijvingen van 36 Brabantse heiligen. Het tweede deel omvat de geschiedenis van de hertogelijke dynastie, beginnend bij Adam en lopend tot Maria van Bourgondië. Het uitgouwblad, waarvan een kleine kleurenreproductie als bijlage aan de publicatie is toegevoegd, biedt een historisch overzicht van de kroniekttekst. Het toont een genealogisch schema van de Brabantse hertogen, aangevuld met een schema van de Franse dynastie en een groot aantal namen van Brabantse heiligen. De drie 'lijnen' op het uitgouwblad (de heiligen van Brabant, de Franse dynastie en de lijn van Brabantse hertogen) representeren volgens Tigelaar de inhoudelijke zwaartepunten van de kroniekttekst. Aan elk van deze wordt een hoofdstuk gewijd, waarin het geschiedbeeld dat de kroniekttekst en het uitgouwblad presenteren, wordt afgezet tegen de Brabantse historiografische traditie.

De anonieme *compositoer* vulde zijn verhaal, dat grotendeels teruggaat op de *Brabantse Yeesten* van Jan van Boendale, aan met verwijzingen naar een

groot aantal heiligen die in Brabant geboren waren of aldaar hun heiligheid verwierven. De *compositoer* schept hiermee het beeld dat de geschiedenis van Brabant niet alleen wordt vormgegeven door haar dynastie, maar ook door haar heiligen en devoten. De opname van buiten-Brabantse heiligen wordt door Tigelaar uitgelegd als een poging de geschiedenis van Brabant in een heilshistorisch kader te plaatsen: een kader waarbinnen Brabant, met haar vele heiligen, bovendien goed naar voren komt! De *compositoer* benadrukte met zijn hagiografische aanvullingen het idee dat Brabant *beata* was, zalig. Hij sloot hiermee aan bij twee geschriften uit de Windesheimer kloosterorde: de *Hagiologium Brabantinorum* (1476-1484) van Johannes Gielemans en het onbekende *Tractatus de laude terrae Brabanciae* (circa 1462).

De opname van de gehele lijn van Franse koningen op het uitvouwblad geeft aan dat de anonieme *compositoer* een zekere sympathie voelde voor de Franse dynastie. Hiermee wijkt hij opvallend af van de Brabantse historiografische traditie. In Brabantse kronieken als de *Brabantsche Yeesten* moesten de Franse koningen ná Hugo Capet het immers zwaar ontgelden. Men hield Capet namelijk verantwoordelijk voor het feit dat de Franse kroon niet langer in handen was van de Karolingen, de dynastie waarvan de Brabantse hertogen zouden afstammen. Hiermee had Capet, indirect, de Franse kroon ontfoetseld aan de Brabantse hertogen. De *compositoer* verzet zich tegen een dergelijke interpretatie en nuanceert het negatieve beeld van Capet door te wijzen op de familiebanden tussen de Karolingers en de Capetingers, waarmee de Franse kroon eigenlijk weer in Karolingische handen was gevallen. Daarnaast wijst hij erop dat het geslacht van Capet vele, goede christelijke vorsten heeft voortgebracht: God had het blijkbaar zo gewild.

Tigelaar betwijfelt of de *compositoer* met zijn pro-Franse houding een politiek 'statement' heeft willen afgeven (ten tijde van schrijven voerde keizer Maximiliaan I een anti-Franse politiek). De reden voor de opname van verhalen over de gehele Franse dynastie moet gezocht worden in de voorbeeldfunctie van de christelijke vorsten die deze dynastie voortbracht. Zo was de uitgebreide levensgeschiedenis van Lodewijk de Heilige in de *cronyke* volgens Tigelaar mogelijk bedoeld als vorstenspiegel voor de jonge Filips de Schone. De opname van de Franse dynastie en haar relatie met de Brabantse hertogen bood de *compositoer* bovendien de gelegenheid om te onderbouwen dat Brabant naast 'zalig', ook nog eens 'koninklijk' was: haar hertogen waren immers verbonden met de door God aangewezen koningen van Frankrijk.

Het derde thema dat door Tigelaar wordt belicht, is het beginpunt van de genealogie van de Brabantse hertogen. Met betrekking tot dit punt tekent zich een belangrijk verschil af tussen de kroniekttekst en het uitvouwblad. Waar de kroniekttekst begint met Adam en Noach en via de Trojaanse Hector de herkomst van de Brabantse heersers achterhaalt, begint het uitvouwblad veel later, met een zekere Ansisès, de eerste christelijke vorst die over Brabant

heerste. De achterliggende reden laat zich raden: het was de *compositoer* er weer om te doen om het christelijke karakter van Brabant te benadrukken.

Het contrast tussen de kroniekttekst en de uitvouwblad roept een vraag op: waarom nam de *compositoer* de verhalen van Ansisès' heidense voorouders – waaronder het verhaal van Brabon die nabij Antwerpen een reus doodde en diens afgehakte hand in de rivier wierp (welke gebeurtenis Antwerpen haar naam gaf (Handwerpen)) – wel op in zijn kroniekttekst? Het opnemen van dergelijke verhalen is des te vreemder omdat de anonieme *compositoer* aan het eind van de kroniekttekst flink van leer trekt tegen de *vele loghenen ende ydele clappinghen* die geschreven werden over de Brabantse 'pre-historie'. De tegenstrijdigheid tussen de opname van deze verhalen en de uitdrukkelijke twijfel die de *compositoer* over deze verhalen uitspreekt, kan Tigelaar niet uitleggen. Wel suggereert hij dat het ondernemerschap van de Antwerpse drukker, Roland van den Dorpe, mogelijk een rol speelde. Met de opname van het twijfelachtige verhaal over de reuzendoder Brabon zou worden ingespeeld op de populariteit van het verhaal in de stad Antwerpen.

In het laatste hoofdstuk wordt gepoogd te achterhalen wie schuilgaat achter de anonieme *compositoer*. De hypothese van Ampe (uit 1971) dat Walter Bosch, een benedictijnse monnik uit Affligem, de auteur van de *cronyke* zou zijn, wordt met goede argumenten ontkracht. Ofschoon de zoektocht naar de identiteit van de *compositoer* geen nieuwe naam oplevert, wordt deze wel in een specifiek milieu geplaatst. De *compositoer* was waarschijnlijk afkomstig uit de Windesheimer kloosterorde of uit een verwante stroming. Hij zocht immers aansluiting bij enkele geschriften uit deze kloosters en zijn *cronyke* behoort tot de 'conservatieve' stroming binnen de Brabantse geschiedschrijving die juist binnen deze kloosters ontstond. Uit deze Windesheimer historiografie en de *cronyke* spreekt een spiritueel-nationaal bewustzijn: Brabant is in geestelijk opzicht een uitverkoren land.

Het proefschrift van Tigelaar is een goed boek, maar zijn analyse van de kroniek zelf schiet op enkele punten tekort. De behandeling van de tekst en haar bronnen is, wellicht doordat het uitvouwblad als uitgangspunt is genomen, vaak te globaal; Tigelaar treedt zelden in detail en behandelt vooral de grote lijnen. Op de tweede plaats laat Tigelaar de lezer soms in het ongewisse over de eigen inbreng van de *compositoer*. Zo lijken verschillen tussen de *cronyke* en de Brabantse, historiografische traditie aanvankelijk stellig op het conto van de *compositoer* te worden geschreven, maar wordt na enkele pagina's duidelijk dat de visie van de *compositoer* ook in andere, eerdere teksten te vinden is. Ten slotte komt de vraag naar de maatschappelijke en politieke context van de kroniek niet of nauwelijks aan bod. Waarom ontstond er juist in de Windesheimer kloosters een spiritueel-nationaal bewustzijn en speelde de *cronyke* wellicht een rol bij het verbreiden van deze Windesheimer boodschap? Voor dit laatste is een beschouwing van het beoogde publiek

belangrijk. Hoewel Tigelaar terloops op drie mogelijke groepen lijkt te wijzen (het hof, de stad en de kloosters), verdient het onderwerp meer aandacht. Het antwoord hangt waarschijnlijk nauw samen met de vraag naar de keuze voor een gedrukte, in plaats van een handgeschreven kroniek.

Afgezien van deze kanttekeningen verdient de prestatie van Tigelaar en de uitgever vooral waardering. Het proefschrift is rijk aan informatieve bijlagen: naast de cd-rom en de kleurenreproductie van het uitvouwblad bevat het een intelligente analyse van het tot nog toe onbekende *Tractatus de laude*, een van de bronnen van de *cronyke*. Tigelaar beheerst de materie gedegen en biedt met deze studie een goed geschreven introductie in de belangrijkste thema's van de Brabantse historiografie. Als zodanig is het boek dan ook een stimulans voor verder onderzoek naar de geschiedschrijving in deze contreien. Voor een uitvoerige, diepgaande analyse van de tekst en context van de *cronyke* zelf is het echter nog wachten op een volgende publicatie, bij voorkeur van dezelfde auteur.

Thijs Porck

|
/
:
|
.
t
z
t
(
t
(
ε
I

C
t
v
r
i
C
F
z